

Nordboernes rejser til Amerika omkring 1000. Det berettes derefter, hvorledes han gradvis udviklede hypotesen om den vestlige søvej til Østasien og hvorledes han søgte at underbygge den. Hvor systematisk admiralen gik til værks, ses af hans talrige noter i marginen til de geografiske værker, som han studerede (facsimile p. 20).

Efter indledningen følger så den egentlige gengivelse af skibsjournalen fra hans første rejse, og værket er naturligvis forsynet med bibliografi, noter, register og kort. Foruden dette videnskabelige apparat indeholder bogen et væld af smukke illustrationer, der i følge sagens natur langt fra alle er samtidige, navnlig ikke de, der gengiver forhold i Amerika. Adskillige er dog fra den senere del af det 16. århundrede.

Det er en ualmindelig smuk bog og – i betragtning af udstyret – til en rimelig pris. I den polemik om opdagelserne som sådan, der kom frem i løbet af jubilæumsåret 1992, er Columbus undertiden blevet fremstillet som undertrykker af de indfødte i lighed med de senere *conquistadores* i Mexico og Peru. Skibsjournalen fra admiralsens første rejse viser klart, at han ønskede at fare med lempe og undgik enhver voldsanvendelse, medmindre han eller hans folk blev angrebet.

Thomas Riis

NYERE OG NYESTE TID

Den danske Rigslovgivning 1513-1523. Udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab og Selskabet til Udgivelse af Kilder til dansk Historie ved Aage Andersen. C.A. Reitzels Forlag, København 1991. 280 sider.

Prisværdigt hurtigt efter 2. bind (anmeldt i HT 1991 s. 290-291) foreligger 3. bind rigslovgivning i Sprog- og Litteraturselskabets og Kildeselskabets fælles, monumentale serie. Til gengæld når man denne gang ikke ret langt. Mens 1. bind omfattede hele middelalderen indtil 1400 og 2. bind et stort århundrede, når vi her kun et tiår – et vidnesbyrd om det revolutionerende omfang af Christian II's nye love 1521-1522. Hans by- og landlov fylder alene 200 af udgavens sider.

I modsætning til sin forgænger, gamle Kolderup-Rosenvinge, har Aage Andersen valgt ikke at indarbejde konceptet af landloven i den endelige udfærdigelse. Nok til undren for nogle får vi først den sene 1600-tals tekst, der af Troels Dahlerup skiftevis betegnes det umulige og det håbløse Uldall-eksemplar (Festskrift til Niels Skyum-Nielsen s. 262, 277) og dernæst Mogens Gøyes originale tekst. Eftersom Dahlerup er tilsynsførende på udgivelsen, må han antages at have bifaldet dispositionen. Det er heller ingen skade til at have teksterne komplet, udgivet med Aage Andersens vanlige, beundringsværdige, minutøse omhu.

Det er ofte fremhævet, at Christian II's love kun fik kort levetid, hvis de overhovedet nåede at træde i kraft. Med denne mønstergyldige udgivelse står det til gengæld helt lysende klart hvilken fremragende kulturhistorisk kilde, lovene

udgør. De kolde politiske vinde, der blæste omkring den høje gejstlighed under det gryende reformationsrøre, skinner igennem, ligesom viljen til at ordne og regulere købstæderne. Påfaldende ofte dukker renhed og sygdom op. Klæder og fæde skal være rene, ved embedsbesættelser skal der sørges for en reserve, når indehaveren bliver syg. Et snavset og inficeret samfund anes.

Man beder inderligt til, at Aage Andersen vil fortsætte arbejdet med Frederik I's og Christian III's recesser, som Christian II's mislykkede lovgivningsinitiativ på mange måder foregreb.

Mikael Venge

HANS HENRIK APPEL: At være almuens mægtig – de jyske bønder og øvrigheden på reformationstiden. Landbohistorisk Selskab, 1991. 187 s.

Hans Henrik Appels skrift om reformationstidens jyske bondeuro ægger på mange punkter til modsigelse. Meninger kan man bestemt ikke frakende ham, men man savner et fast fundament under hans lovlig firkantede tolkninger. Appel mener for det første, at fæstebønderne blev udsat for et stærkt pres fra de adelige godsejeres side, og dernæst, at det var dette pres, der fremkaldte den lange række af velkendte bondeuroligheder i 1520'erne og under Grevens fejde. Faktisk er han så sikker i sin sag, at han glemmer at overveje spørgsmålet, og en vigtig mellemregning – bøndernes økonomi – savnes. Når Hans Tolder, altså en repræsentant for statsmagten og endda for Christian II's formodedt bondevenlige regime, pralede af, at indfæstningen på kronens fæstegårde kunne sættes i vejret fra 4 øksne til 16, kan man selvfølgelig tale om et kraftigt pres på de arme bønder. Men forhøjelsen udtrykker dog først og fremmest, at man befandt sig midt i en vældig højkonjunktur, og at der efter Hans Tolders formening fandtes bønder, der turde binde an med et fæste på disse vilkår.

Argumenterer man som Appel ved at plukke markante ytringer af tidens debat uden at tage hensyn til den taktiske sammenhæng, kunne man med samme ret vende spørgsmålet på hovedet og hævde, at det var fremstormende, entreprenante bønder, der truede godsejernes position (jf. mine bemærkninger i Siden Saxo 1988). I det mindste burde Appel nok have gjort sig de politiske forudsætninger klart, før han lagde sig fast på sin opfattelse af reformationstidens sociale spændinger.

Det er karakteristisk, at de bondeuroligheder, Appel fremdrager, alle indgår i militære konflikter, der bundede i en dynastisk usikkerhed. Det tyder unægteligt på, at inspirationen kom udefra, og den agrare debatklub, Appel forestiller sig, er det svært at få øje på. En enkelt misforståelse, en formodet oprørshandling i det vestlige Jylland før Skipper Clement ankom, har jeg spagfærdigt forsøgt at rette (HT 1992 s.167), men Appel fremturer ufortrødent. Af samme art er den bondehær, han fremdrager under oprøret mod Christian II, og som skal have hensat biskop Ove Bille i skræk og rædsel. Problemet er blot, at Ove Billes forskrækkede ytring er fra den 24. januar og må ses som hans umiddelbare reaktion på oprørets udbrud den 20. januar 1523, mens bondehæren først omtales den 8.-9. februar. Tilmed anførtes den af herremanden Peder Lykke. En af oprørspartiets første handlinger bestod netop i – meget naturligt – at udskrive bønderne i hvert stift til krigstjeneste (jf. min Christian 2.s fald s. 134-136), og det